

to prístupe ku skutočnosti je spravidla teoretická časť rozvinutejšia ako normatívna (s. 85). V súvislosti s jeho analýzou vyčleňujú autori niektoré jeho stránky: svetonázorovú, strategické postuláty, heuristické hypotézy, metodické pravidlá.

Mnohé explikácie a konštatácie prezentované v predkladanej publikácii sú polemického, diskusného cha-

rakteru (klasifikácia regulatívnych prostriedkov, otázka tvorivej metódiky). To však nie je na škodu veci, ale signálom konštituovania sa ucelenej teórie regulácie ľudskej činnosti a tvorivej zvlášt. A z tohto hľadiska vyslovené myšlienky a názory môžu byť inspiratívne pre všetkých, ktorí chcú preblematiku regulácie ďalej rozvíjať.

Barbora Hlavová

O ROZVOJI ČLOVEKA V SOCIALISTICKEJ SPOLOČNOSTI

Dimenzia rozvoja socialistického človeka. Smena, Bratislava 1988, 203 s.

Vydavateľstvo Smena rozvíja od začiatku tohto desaťročia intenzívnu spoluprácu aj s autormi filozofických textov. Z hľadiska koncepcie má zrejme táto iniciatíva viacer o dôvodov. Jedným z nich môže byť napríklad potreba systematickej kultivácie mladých čitateľov filozofickou literatúrou, potreba učiť ich rozumieť a operovať so zložitejšími pojмami ako predpokladmi pochopenia rovnako zložitých súvislostí v ľudských dejinách, spoločnosti, poznani a vede, kultúre. O absencii tejto doslova filozofickej kultúry myšlenia môžu veľa rozprávať práve učiteľia filozofie na vysokých školách, dôsledky majú však širšie súvislosti. V tomto zmysle chápeme recenzovanú prácu aj ako reflexiu riešenej preblematiky na pozadí didaktickej skúsenosti autorov.

Aj záujem o preblematiku človeka má rôzne zdroje. Je známe, že gravitovanie k filozofickým otázkam a problémom človeka býva vo všeobecnosti spojené s krízovými obdobiami vo vývoji spoločnosti. To obvykle znamená, že tendencia ku všeobecnému kladeniu preblematiky jednotlivca sa spája s nedostatočnou väzbou alebo rozpadom integrujúcich prvkov jeho individuálneho bytia. A tento výsledok filozofov vždy prifahoval a sám osebe

má filozofickú relevanciu, lebo bez ohľadu na príčiny je to stav bytia človeka. Avšak v „zdravo“ sa rozvíjajúcej spoločnosti sa napríklad zväčša riešia jednotlivé otázky takto chápanej preblematiky človeka v rámci tých problémov, v ktorých sa ako ich súčasť objavili a nastolili a nestávajú sa predmetom osobitných filozofických úvah, osobitnej filozofie človeka. V súčasnosti sa do istej miery analogicky postuluje preblematika človeka ako predpoklad riešenia závažných spoločenských úloh, a to v nárokoch na vysvetlenie pojmov ľudský činiteľ, subjektívny faktor a ī. Predpokladá sa, že teoretické objasnenie týchto pojmov a cez ne človeka by malo viesť vo všeobecnosti k riešeniu tých spoločenských úloh, v ktorých človek „pôsobí“ a „funguje“. Vychádza sa okrem iného aj z toho, že vzhľadom na historicko-spoločenský stupeň rozvoja človeka a vzhľadom na prioritné posťavenie vedy v intenzifikácii spoločenského vývoja jestvuje už dnes značná disproporcia medzi tým, čím veda a vedecké poznanie vlastností, schopnosti, funkcií, predpokladov atď. človeka disponuje a ako sa tieto poznatky v spoločenských procesoch uplatňujú a využívajú. V tomto zmysle osťava ešte veľa otázok nedoriešených;

vzhľadom na dosiahnuté výsledky v marxistickej metodológii spoločenských procesov a chápaní úlohy človeka v nich nemožno však ani výsledky rozpracovania uvedených pojmov preceňovať (avšak bude aj stále problematickejšie akceptovať minimalizujúce hodnotenie výsledkov vedeckého, interdisciplinárneho skúmania človeka).

Celkový kontext stavu problematiky človeka ukazuje prinajmenšom na dve veci, a to nielen na potrebu a nezastupiteľnosť jej systematického vedeckého skúmania, ale aj dôsledného rešpektovania výsledkov týchto výskumov, t. j. ich uplatňovania, zavádzania a využívania v rôznych oblastiach spoločenskej praxe (zavedenie mechanizmu ich uplatňovania), ich miesta a úlohy pri tvorbe jednotlivých konцепcií rozvoja spoločnosti. Takéto prístupy potom obojsmerne rozširujú aj kompetenciu filozofie v tejto problematike (nielen v smere od filozofie k vede) a len ľahko si možno predstaviť aj absenciu filozofickej reflexie problematiky človeka v situácii plného uplatňovania výsledkov súčasného vedeckého poznania človeka. Ponúkajú sa však aj viaceré ďalšie súvislosti. Napríklad je zrejmé, že aj obdobie rozvíjania a riešenia tejto problematiky v rámci marxistického prístupu má už svoje dejiny. Samostatná analýza tohto fenoménu by pravdepodobne tiež mohla vysvetliť nielen o týchto riešeniach, ale aj o ich vedeckých výsledkoch a spoločenských súvislostiach. Napokon autori recenzovanej práce sa nevyhli ani týmto „rozmerom“ problematiky a domnievame sa, že práve v tých prípadoch dostali príslušné dimenzie tie správne parametre.

Celkovo sa autori sústredili len na niektoré „rozmetry“ nastolenej problematiky. Možno uviesť, že podľa ponúknutých riešení si mohli trúfať aj na celostnejšie, systémovejšie zvlád-

nutie originálne vytýčenej témy. Tri štúdie majú svoje východisko v riešení teoretických a metodologických otázok, štyri ďalšie reflektujú aktuálne spoločensko-praktické dimenzie (socialistický spôsob života, politicko-právne, eticko-humánne a kultúrne rozmetry rozvoja človeka). Aj v týchto aktuálnych spoločensko-praktických rozmeroch sa dosť miesta venuje ich teoretickým a metodologickým aspektom. Už úvodná štúdia venovaná metodologickým otázkam problematiky má sčasti informatívno-didaktický (vymedzuje štyri rozhodujúce sociálno-praktické určenia marxistického prístupu, rozvádzajú jeho základné pojmy a kategórie a i.), sčasti problémový, kriticko-analytický charakter. Tento metodický postup sa viac-menej vzťahuje aj na ostatné štúdie.

Autor prvej štúdie V. Kusin je v problémovej časti podnetný tematizovaním problematiky subjektu (subjektívneho faktora, socialistickej uvedomenosťi) a jej významu ako „dnes už kľúčovej kategórie teórie a praxe výstavby sociaлизmu“. Východiskom preňho je zovšeobecnenie, že v súčasnosti hrá v dialektike objektívneho a subjektívneho v spoločenských procesoch rozhodujúcu úlohu subjekt, jeho duchovno-praktický tvorivý potenciál, schopnosť ovládnuť objekt. Naznačuje aj možnosť chápania idey „zvrchovanosti“ subjektu v materialistických súvislostiach, keď uvádza, že tendencia, v ktorej sa človek čoraz viac stáva subjektom sociálno-ekonomickej, všeobecne kultúrnych alebo geografických determinánt, a nielen ich objektom, je možná len za predpokladu rozvinutia takého typu historickej praxe v socialistickej spoločnosti, ktorá umožňuje zákonitý rast subjektívneho faktora ako dynamizujúcej sily. Touto predpokladovosťou sa však zároveň určujú vektry miesta a účinnosti fi-

lozofických výpovedí, v širšom zmysle pozície filozofie vôbec.

Pri spracovávaní aktuálnych otázok problematiky socialistického spôsobu života sa I. Škorica opiera o odkaz klasikov, no venuje pozornosť predovšetkým požiadavkám vysloveným k problematike spôsobu života v poslednom období v straničkých dokumentoch. Preto zrejme ani hlbšie nerozvádzza závažné otázky, ku ktorým sa priebežne dostáva (problematica časovosti, pojem spôsobu životnej činnosti). Viac pozornosti venuje didaktickej stránke základných pojmov a prístupov z hľadiska uvedených požiadaviek. Štúdia je do značnej miery poznačená postulatívnosťou (napríklad „socialistický spôsob života sa od predchádzajúcich líši stupňom racionality, cieľavedomosti a nie živelnosti, chaotickosti, anarchizmu“, podobne aj pri určovaní zodpovednosti, uvedomelostí a ī.).

Úlohou subjektu v dialektike objektívneho a subjektívneho formulovanú už v úvodnej štúdii ako rozhodujúcu úlohu posúva O. Filo pri rozpracovaní dimenzie človeka ako subjektu politiky a práva na úlohu určujúcu. To môže vyvolať isté metodologické námiety, explikácia v texte však poukazuje na chápanie úlohy subjektu v súčasných spoločenských procesoch ako na úlohu rozhodujúcu. Tento koncept je v štúdii primeraným spôsobom vyargumentovaný. Ukazuje na dôsledky obmedzenia chápania objekt-subjektovej problematiky len na gnozeologickej rovinu a dôvodí, že špecifické vlastnosti skúmaného predmetu-subjektu si vyžadujú špecifikáciu prístupov. Na vzťahu filozofie k politike a právu sproblematizováva ilustratívnu metódu, resp. postup, keď špeciálne vedy iba „ilustrovali“ filozofické tézy, čo sa aj s dôsledkami tvrdo prejavilo v ich rozvoji, lebo sa nerozpracovávali ich špecifické teoretické a metodologické

otázky (napríklad v právnych vedách). Štúdia je vystavaná na reálnom materiáli a aj pôsobí ako „živý“ materiál.

Podobným, s reálnym stavom vecí korešpondujúcim spôsobom je spracovaná aj problematika eticko-humánnych aspektov rozvoja človeka. Pri výklade niektorých historických javov morálky (čo má zrejme stále svoju didaktickú funkčnosť pri chápaní historizmu v marxistickej filozofii vôbec) upozorňuje Z. Hlávková na utváranie objektívnych, najmä však subjektívnych podmienok morálky a jej regulatívov. Deskripkuje proces ich zvnútornenia a konštatuje ich imperatívnosť bez ohľadu, či vychádzajú z jednotlivca alebo sú to požiadavky kladené na neho zvonka. Mrvnosť ako zvnútornené morálne princípy však nevyžadujú od neho len pasívne podriadenie. Autorka ďalej formuluje vzťah žiaduceho a jestvujúceho ako zvláštny prvok morálnej regulácie, pričom „žiaduce“ vyjadruje historickú nevyhnutnosť, a nie čosi determinované subjektom, zvnútra, jeho vôleou. Na čo chceme osobitne upozorniť pri problematike subjektívneho faktora, je autorkino zdôraznenie formovania aktu sebareflexie, a to nielen v súvislostiach morálnej reflexie, ale aj v širšom chápaní a podľa nás aj využívaní tohto pojmu.

Je skutočnosťou, že problematika kultúry, kultúrnosti, kultivácie tvorí dôležitú dimenziu rozvoja človeka, že tento jeho rozmer má celkom objektívne kvantifikovateľné hodnoty pôsobiace a fungujúce spoločensky reálne, že tento rozmer znamená dobre formulovateľnú normu. Zároveň je známe, že aj keď sa venuje pozornosť týmto normotvorným otázkam, kultúra sa stále zväčša traktuje vo všeobecnom zmysle tohto pojmu, ako jej širšie chápanie. S týmto chápaním sa stretávame aj u študentov, u mladých ľudí

vôbec. V. Gažová sa v tejto štúdii zamerala na explikáciu niektorých pojmov a kategórií, ktoré tento intuitívny prístup pomáhajú prekonať a vytvárajú predpoklady na jeho kognitívne zvládnutie. Značnú pozornosť venuje v tomto smere problematike tvorby a tvorivosti.

Na kognitívne predpoklady pochopenia vzťahu biologického a sociálneho v rozvoji človeka, jeho statusu v marxistickej teórii sa sústredila aj autorka ďalšej kapitoly E. Sedláčková. V stručnom dejinno-filozofickom náčrte pripomína vývoj názorov na túto problematiku a zdôrazňuje nezastupiteľnosť poznania a spôsob, ako sa tie-to názory vyvíjali. V druhej časti a-dekvátnym a pre mladých čitateľov prístupným spôsobom ukazuje, ako napríklad hlad, láska a pod. pôsobia ako ľudské kvality, fungujú spoločensky. Ukazuje, ako dochádza postupne k tomu, že už pri uspokojovaní všeobecných živočíšnych potrieb sa človek správa ľudsky, že toto ľudské už nie je len biologické, ale spoločenská kvalita v rozvoji človeka. Ilustruje vzťah biologického a sociálneho v estetike, náboženstve a i. Primeraným spôsobom upozorňuje na teoretické problémy, konkrétnie na problém reduktionizmu formulovaného na báze biologizmu. Najmä v druhej časti spĺňa štúdia kritériá vydavateľa o orientácii textu na čitateľa, ktorému je kniha určená.

Výklad problematiky historizmu v marxistickom chápaniu dejín, spoločnosti, človeka uzatvára počet ponúknutých dimenzií. Problematica historizmu je sama osebe dosť náročná, vy-

žaduje od mladých čitateľov značné materiálové znalosti, určité intelektuálne úsilie pri zvládnutí a usporiadanie tohto materiálu i pri osvojení uvedenej kategórie. Je známe, že študentom robí isté problémy práve svoju abstraknosťou. Preto je dôležité, že výklad sa realizuje prostredníctvom diela klasíkov marxizmu-leninizmu a môže byť v tomto zmysle využitý ako študijný materiál. V problémovej časti autor štúdie T. Valent zdôrazňuje, že odhalovanie genézy a tendencií vývoja reálne prebiehajúcich historickej procesov je základným princípom a obsahovým významom idey historickosti pri poznávaní sociálnej skutočnosti. Vysvetluje ju na rozbore vzťahu historického hľadiska a konkrétnosti (myšlienka V. I. Lenina o tom, že kde chýba konkrétny rozbor presne vymedzenej historickej situácie, tam nastupuje slepý marxizmus), vzťahu principu historickosti a principu straníckosti, vzťahu dejín a politiky atď.

Možno povedať, že kniha je určená mladým čitateľom s vyhraneným záujmom o problematiku človeka. Akcentuje teoretické a metodologické hľadiská; forma výkladu jednotlivých tém a otázok predpokladá istú orientáciu v problematike, v pojmoch i prístupoch uplatňovaných v marxistickom chápaniu človeka. Postupmi zvolenými pri spracovaní jednotlivých kapitol bude zrejme najviac užitočná pre študentov marxizmu-leninizmu na vysokých školách, vhodnou doplnkovou literatúrou pri štúdiu marxizmu-leninizmu.

Ludovít Turčan